

MÜTAREKE DÖNEMİ KIRIM SÜRGÜNLERİ¹

*Ülkelerin izledikleri politikalar
coğrafyalarında gizlidir.
Napolyon Bonaparte*

YRD. DOÇ. DR. BERNA TÜRKDOĞAN UYSAL*

Giriş

Darwin'den etkilenerek geliştirdiği Devlet Evriminin Organik Teorisi adlı teziyle siyasî coğrafyanın kurucusu kabul edilen Ratzel (1844-1904)'in ortaya koyduğu "Hayat Sahası" (*Lebensraum*) teorisi daha sonra Batılı sömürgeci devletler tarafından yayılcı siyasetin bilimsel gerekçesi olarak kullanılmıştır. Devleti yaşayan bir organizma olarak gören ve her yaşayan organizma gibi devletin de beslenmeye ihtiyacı olduğunu söyleyen Ratzel, devletin beslenmesinin ancak yeni sahaların ilhâkıyla söz konusu olabileceğini iddia etmiştir. Kendisinden sonra gelen ve jeopolitik terimini ilk defa kullanan Kjellen (1864-1922), daha sonra geliştirilecek olan kara, hava ve deniz jeopolitiğinin teorik zeminini hazırlamışlardır.

Mademki devletlerin gücünü yeni sahalar üzerinde kuracakları hâkimiyet belirleyecektir; *Devletlere bu yarış içinde görelî üstünlük sağlayacak bölgeler nereleridir?*

* Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Gönlünde bütün bir Türk Dünyasını taşıyan ve ayak izlerini Turan coğrafyasının üç köşelerine bırakan değerli araştırmacı Berna Türkdoğan Uysal çok genç yaşta, 2013 yılında Hakk'a yürüdü. Belki her ölüm erkendir ama bu "çok erken" oldu. Bu vesileyle kendisini bir kez daha rahmetle anıyoruz, aziz hatırasını yaşatmak için en son çalışmalarından birisini yayınlıyoruz.

Tarih boyunca mücadelelere sahne olmuş bir coğrafyada yaşamının getirdiği sorumlulukla, Henry Kissenger'in dediği gibi "dünyanın merkezi Türkiye" varsayılmaktadır.

Bu bölgelerde hâkimiyet en üst seviyede nasıl kurulabilir? Ve kurulan bu hâkimiyet nasıl korunabilir? soruları kara, hava ve deniz jeopolitiğinin, devlet politikalarını doğrudan etkileyen bir unsur olarak gelişmesine yol açmıştır.² Bu politikanın yürütülmesi için de jeo-stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejiler içinde Karadeniz'in dolayısıyla Türkiye'nin jeopolitik konumunu anlamak oldukça önemlidir. Tarih boyunca mücadelelere sahne olmuş bir coğrafyada yaşamının getirdiği sorumlulukla, Henry Kissenger'in dediği gibi "dünyanın merkezi Türkiye" varsayılmaktadır.

Bu coğrafyada yaşamının tarihî sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk çerçevesinde, tarihî gerçekleri bilmenin önemini Mim Kemal Öke'nin şu sözleriyle açıklayabiliriz. "Tarih kaynağı bilinmeyen

bir nehirdir ki, insanın yeryüzündeki hayatının başlangıcıdır. İşte, yatağı zaman olan bu nehir, müşahhas (somut) ve belli kanunlara dayanarak hâl'e (şimdiki zamana) kadar akıyor. Ve geçmişten şimdiye kadar akan bu nehir, bilinen ve müşahhas bir geleceğe devam edecek. Bu durumda insan fikren ve felsefi olarak o yatakta akan tarihin değişmez kanunlarına müdahale edip, onları gereği gibi tanıyabilse, öylece bu zamanı ve dolayısıyla geleceği bilecek... bu tahminden sonradır ki, tarihin bu yatağına müdahale edebilir. Bunu bilen bir tarihçi yalnız kendini, geçmişini ve hâlini değil, belki o kanunlara dayanarak kendi geleceğini ve beşer toplumunu istediği şekilde yönlendirir... XVII'nci yüzyılın sonlarından itibaren tarihi bu mânâda anlamaya başlayan emperyalist Batı dünyası, tarih bilmeyen toplumları çok kolay sömürmenin, hatta yönetmenin yolunu bulmuşlardır."³

İstanbul, Marmara, Çanakkale Boğazları, Karadeniz'i sıcak denizlere bağlayan bir su yoludur. Türkiye, Batı Avrupa, Ortadoğu, Afrika ülkelerinin Rusya ve Doğu Avrupa'yla ticareti, ekonomisi için önemli bir konumdadır. Örneğin, Boğazlar kapatılırsa Bulgaristan, Romanya kıta içi devlet olur. Rusya'nın tüm ilişkileri Boğazlar yoluyla gerçekleşiyor. Akdeniz askeri varlığının devamı Boğazlarla sağlanıyor. Genel ya da bölgesel bir savaşta Rusya'nın başarısı Akdeniz'e, Boğazlara bağlıdır.⁴ Bu çerçevede Rusya için Karadeniz'de üs konumunda bir hayat sahasına ihtiyaç vardır. Bu bölge Kırım'dır. Bu nedenle, Kırım'a Rusya'nın vassalı olacak bir grubun yerleştirilmesi önemlidir. Bu hedefle Rusya tarafından bölgede sürgünlerle birlikte soykırıma uzayan bir süreç de başlamıştır.

Kırım ve Kafkasya'nın jeopolitik konumu, bölgedeki kuvvetlerin birbirleriyle mücadelelerinde ihmal edilmeyecek derecede mühimdir. Geniş Kıpçak stepleri ile Slav memleketlerinin Karadeniz'e ve Akdeniz havzasına açılmasının tek yolu Kırım'ın elde tutulmasına bağlıdır. Kırım böyle bir amaç için tek üstür. Kafkasya'daki Rus komutanı General P. Tsitsionov, Gürcistan'ın stratejik olarak elde bulundurulmasını emniyete almak için doğuda Hazar Denizi, güneyde ise Aras istikametinde ilerleyerek, Azerbaycan hanlıkları üzerindeki denetimi genişletmek gerektiğini düşünüyordu. Amaç, ilhaktan ziyade Rusya'ya vassal bir durum yaratmaktı. I. Petro, Rusya'nın Doğu siyasetini şöyle ifade ediyordu; "Mümkün olduğu kadar İstanbul'a ve Hindistan'a yaklaşmak, buralara hükmeden dünyanın hakimi olur. Bu nedenle, kah Türklere kah İran'a karşı sürekli savaşlar yapmak, Karadeniz'de deniz inşaat tezgahları yapmak, bu denizle Baltık Denizi'ni ele geçirmek, İran üzerinden Basra Körfezi'ne kadar nüfuz etmek, mümkünse Suriye üzerinden doğunun eski ticaretini yeniden tesis etmek ve Hindistan'a kadar ilerlemek".⁵

I. Petro,
Rusya'nın Doğu
siyasetini şöyle
ifade ediyordu;
"Mümkün olduğu
kadar İstanbul'a
ve Hindistan'a
yaklaşmak,
buralara
hükmeden
dünyanın hakimi
olur.

Göç ve soykırım kavramları Kırım denince akla gelen terimlerdir. Bunlara kısaca değinecek olursak; insanlık tarihi kadar eski olan "göç kavramı" genel olarak, insan ve insan topluluklarının buldukları bölgelerden, geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri suretiyle meydana gelen "yer değiştirme hareketi"dir. Göç coğrafi bakımdan bir iskân ünitesinden ayrılan kişilerin, başka bir yerde hayatlarını devam ettirmeye karar vermeleriyle ve bu kararı uygulamalarıyla ortaya çıkan hadisedir. Bu yer değiştiriş, coğrafi mahiyette bir süreklilik olup sosyal ilim alanında çalışanların çeşitli kriterler kullanarak tespit ettikleri köy ve şehir gibi iskân üniteleri arasında ortaya çıkan nüfus alışverişidir. Göç olayının gerçekleşmesi için, hareket mesafesi olarak iki iskân ünitesi arasında eylem tamamlanmalıdır.⁶

Soykırım; ırk, milliyet, etnik ve din farklılıkları nedeniyle insan gruplarının yok edilmesidir. Bu suç direkt olarak bir hükümet tarafından veya onun rıza göstermesi ile işlenebilir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu dünyada soykırım suçunu

Hatta, İmparatoriçe II. Yekaterina'nın kocası ve dönemin en önemli devlet adamı olan Grigoriy Potyomkin tarafından Kırım'a İngiltere'den getirilecek suçluların iskân edilmesi bile teklif edilmişti.

önlemek ve cezalandırmak için 1948'de Soykırım Sözleşmesi'ni kabul etmiş ve Türkiye de bu sözleşmeye 1952 yılında taraf olmuştur.

“O, eskiden bir Rus'tu belki, bir Fransız, Türk, Prusyalı, ya da belki İtalyan, ama öbür uluslardan olmanın bütün ayartıcılığına rağmen, bir İngiliz'dir şimdi.” Görüldüğü gibi, devletini değiştirme fırsatı eline geçen çoğu insan, devleti yabancı bir milliyeti temsil etmedikçe, “devletini” değiştirmez. Devletin gücünü arttırma konusunda hiçbir şey milliyet ilkesinin başarısı kadar önemli rol oynamamıştır.⁷

2.Rusya'nın Bölgedeki Hâkimiyeti

Rusya'nın ekonomik gelişmesi özellikle demir yolu yapımında 1860'lı yıllardan itibaren gelişme göstermiştir. Orta Rusya'nın endüstri bölgelerine hizmet etmek için Moskova'dan uzanan demir yolları Odesa ve Rostov gibi tarım bölgelerini

Karadeniz ile birbirine bağladı. Kafkaslarda 1883'te açılan Bakü-Batım demiryolu ile de Hazar Denizi kıyılarındaki ana üretim merkezlerini Karadeniz'e bağladı ve böylece Rusya'nın petrol dış satımında çok büyük gelişmelere varacak yolu açmış oldu.⁸

Ruslar Kırım ve Kuzey Kafkasya'da askeri harekâtın yanı sıra kolonileştirme çalışmalarına da giriştiler. Kullandıkları metod; askeri harekât sonrası işgal edilen yerlere kaleler inşa edip Kozakları ve Rusya'nın iç kesimlerinden getirilen Rus köylüleri iskân etmekte. İlhak sonrası Kuban bölgesindeki Müslümanlar genel bir kıyıma maruz kaldılar. Bu kıyımdan kurtulan Çerkes ve Nogaylar Kuban nehrinin sol sahiline iltica ederken Nogayların bir kısmı da Ruslar tarafından Kırım Türklerinin terk ettiği topraklara yerleştirildiler. Rus ve Alman mülteciler de eklendi bunlara. Böylece 1832 yılında Kuzey Kafkasya'da tüm bölgeyi birbirine kaleler ve çiftçi Hristiyan topluluklarla bağlayan ünlü Kozak Hattı tamamlanacaktır. Ortodoks Kilisesi vasıtasıyla da bölgede Hristiyanlaştırma çalışmaları özellikle Osetlere karşı misyonerlik devam edecekti. Bu proje Güney Kafkasya'da farklı uygulandı. Rusya halkının büyük kısmının Hristiyan olmasından faydalanılarak Gürcistan 1801'de ele geçirildi. Böylece Türk ve İran sınırına gelen Ruslar, Gürcistan'da toprağa bağlı kölelik sistemini uygulayarak, Ortodoks Gürcü Kilisesini Rus Kilisesine bağladı. Rus çarına sadık papaz ve aydın bir zümre yetiştirmek için eğitim Ruslaştırıldı. Dağıstan ve

Çerkesistan kuşatılmış ve İran-Osmanlı Devletine karşı da kuvvetli bir hareket üssü sağlanmış oldu. Bölgeye Ermeniler yerleştirildi. Kafkaslardan da Anadolu'ya göçler başladı.⁹

1861'e kadarki dönemde Rusya'da serflik olduğundan, istenilen sayıda insanı istenilen yerde iskân edebilmek kolay değildi. Bu sebeple Balkanlardan İtalya ve Almanya'ya kadar ne kadar Hristiyan unsur varsa Kırım'a davet ediliyordu. Hatta, İmparatoriçe II. Yekaterina'nın kocası ve dönemin en önemli devlet adamı olan Grigoriy Potyomkin tarafından Kırım'a İngiltere'den getirilecek suçluların iskân edilmesi bile teklif edilmişti. Yani İngiltere'de ne kadar mahkûm

ve sabıkalı varsa, bunlar nihayetinde Hristiyan unsurlar oldukları için (sonradan Avustralya'da yapılacağı gibi) memnuniyetle Kırım'a yerleştirilecekler ve bu Yeşil Ada'nın "detatarizasyonu"nda rol alacaklardı!¹⁰ Bu nedenle Kırım'a Hristiyan halkların yerleştirilmesi önemliydi.

Kırım'daki hâkimiyetini sürdürmek isteyen Rusya Kazan ve Hacıtarhan (Astrahan) Hanlıkları'nı istilâsını müteakip uygulamış olduğu metotları çok daha sert ve sistematik bir tarzda tekrarlamıştır. Bunun açık sebepleri vardı: Bir kere, Kırım yarımadasının tabii şartları ve coğrafi mevkii Rusya için evvelce ilhak ettiği bütün topraklarla mukayese edilemez derecede büyük önem taşımaktaydı. Dahası, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme ve Akdeniz'e bir çıkış temin etme yönündeki müteakip yayılmacılık plânları için de Kırım'a sahip olmak şarttı. Kırım Tatarlarının son derece hassas oldukları dinî varlıkları kabaca tahkir edildi. Bu arada, Müslüman din adamları kisvesindeki özel yetiştirilmiş ajanlardan da faydalanıldı. Bu gibileri güyâ Osmanlı Padişahı Kırım Tatarlarını Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına göç etmeye çağırması gibi sahte fermanlar dağıtılıyordu. Böylece, uzun yıllar boyunca devam edecek olan kitle göçleri başladı. Rusya'nın Kırım Tatarlarına yönelik siyasetinin sertleşmesine yahut liberalleşmesine bağlı olarak, bu hicret süreci bazı dönemlerde hız kazanıyor, bazen de yavaşlıyordu.

Muhaceret olgusu en yüksek derecesine 1853-1856 Kırım Savaşı'nı müteakip ulaştı. Bu dönemde Rusya idaresi savaştaki küçük düşürücü mağlubiyetini Kırım Tatarlarının "ihanetine" bağlama gayretine girerek, onlara karşı baskılarını şiddetle

**Kırım yarımada-
sının tabii şartları
ve coğrafi mevkii
Rusya için evvel-
ce ilhak ettiği
bütün topraklarla
mukayese
edilemez
derecede
büyük önem
taşımaktaydı.**

arttırdı. Neticede, bazı hesaplamalara göre Kırım Hanlığı devrinde nüfusu yaklaşık iki milyon olan Kırım Tatar halkının sayısı 1897'de 186.000'e düşecekti. Bu rakam Kırım'ın toplam nüfusunun ancak % 34'üne tekabül etmekteydi. 1921-1922 yıllarında Kırım'da yaşanan açlık felâketi 100.000 kişinin canına mal oldu ki, bunların % 60'undan fazlası Kırım Tatarıydı. Bu ağır şartların yaşandığı dönemde, başında Veli İbrahim'in bulunduğu Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hükûmeti Kırım Tatarlarının millî partisi olan «Millî Fırka»nın eski mensupları ile sıkı irtibat ve yardımlaşma içinde olduktan başka, bu kimseler hükümette muhtelif vazifeler de almışlardı. Söz konusu kadrolarla Kırım'ın millî kültürü ve ekonomi sahalarında belirli bir başarıya erişildi. Ancak bunun hemen ardından baskı dönemi gelecekti. Mayıs 1928'de Veli İbrahim'in idam edilmesini takiben, Kırım Tatar halkının siyâsî şahsiyetlerinin ve aydın tabakasının topyekûn imhasına girildi. Bazı hesaplamalara göre, II. Dünya Savaşı öncesindeki temizlik harekâtında kurşuna dizilen veya Gulag'lara (mahkûm çalışma kamplarına) kapatılan Kırım Tatarlarının sayısı yaklaşık 10.000'dir. Bunlara ilâveten 50.000 kadar Kırım Tatarı da "kulaklarla" (yani hâli-vakit iyi köylülerle) savaş kampanyası çerçevesinde Kırım'dan sürülmüşlerdir.¹¹

3. Kırım Sürgünü ve Mütareke Dönemi Gelişmeleri

Kırım-Türk Tatarlarının Kırım'ın 1783'te Ruslar tarafından işgali sonrasında başlayan göç hareketleri, muhtemelen Osmanlı topraklarına olan ilk Müslüman göçüdür. 1783-1784 arası yaklaşık 80.000 Tatar Kırım'ı terk ederek önce Besarabya ve Dobruca'ya sonra da Anadolu'ya yerleşti. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası bu göç yoğunlaşmıştır. 1853 Kırım Savaşı'ndan sonra ise hız kazanmıştır. 1783-1922 arası Kırım'dan göç edenlerin sayısı 1.800.000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Türkiye'deki Kırım kökenli Tatar-Türk nüfusu 1-3 milyon arası olup bu, sağlıklı bir bilgi değildir. Anadolu Türklüğü ile oldukça kaynaşmış olmaları konuşmalarının da benzeşmesi ile bu ayırım neredeyse kalkmıştır.¹²

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Türk hâkimiyetinden çıkan topraklarda yaşayan Müslümanlar Tuna nehrinin güneyine iltica ettiler. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi Kazan, Güney-Volga, Kuzey Kafkasya ve Don havalisinde yaşayan halk geniş bir tehciere tabi tutulurken Kazan-Azak arasında meskûn bulunan Türklere pek çoğu Osmanlı topraklarına göç etti. 1768-1774 ve 1787-1792 savaşları akabinde savaş alanında bulunan ahali kitleler halinde Türkiye'ye göç etmeye başladı. Rusya, işgal ettiği Kırım topraklarında 1783 yılından itibaren camileri kiliseye çevirmiş veya yıkmış, Türk şehir ve köylerinde kilise ve manastır inşa etmiş, ilim adamlarını

sürmüş, Türk topraklarını yüksek rütbeli memurlara ve dışarıdan gelen Ruslara dağıtmış ve vakıf topraklarını gasp etmiştir. Bu baskı ve haksızlıklara dayanamayan Müslüman Türk halkı çareyi göç etmekte bulmuştur. Göç edenlerin yerine de başkaları yerleştirilmiştir. General Potemkin 70.000 Rus köylüsünü bu coğrafyaya yerleştirmiş kolonileştirme işlemi ağır sürünce Avrupa'dan özellikle Alman köylüler de 1784-1787 tarihleri arasında bölgeye yerleştirilmişlerdir. Bu politika sonucu Kırım'ın % 44'ü Rus, Ukraynalı, Alman, Yahudi, Rum, Bulgar ve Ermenilerden oluşmuştur. 1780-1800 tarihleri arasında Kırım, Kazan ve Özü havalisi ile diğer Türk ülkelerinden Türkiye'ye tahmini 300-500 bin arasında göçmen gelmişti. 1783-84'te 80.000 Tatar Besarabya, Dobruca ve Anadolu'ya göç etti. Bu göç, 1856'ya kadar sürdü. İsmail Gaspıralı'nın girişimiyle bu göç biraz azalmıştır. Ancak, 1922'ye kadar 1.800.000 göçmen Kırım'dan Türkiye'ye gelmiştir.¹³

Kırım'daki Mahkeme-i Şer'iye'ye bağlı Müslümanların yaşadığı vilayetlerin nüfus ve mahalle sayıları şöyledi:

Vilayetin Adı	Erkek	Kadın	Mahalle
Astrahan-Hacı Tarhan	32.851	24.545	88
Akmolla-Sibirya'da	5.285	3.989	150
Kazak bölgesi			
Han Ordası	29.526	29.400	59
Katerinaslof	296	155	meçhul
Yenesi-Sibirya'da	2.948	829	2
İrkotski-Sibirya'da	2.471	966	0
Kastorma	189	671	1
Kazan	321.928	287.610	845
Moskova	2.513	812	1
Nijni Novgorod	22.515	23.399	57
Orenburg	165.334	153.988	500
Permi	72.152	69.625	197
Penze	32.329	32.349	121
Riazan	3.317	3.447	15
St. Petersburg	2.800	150	3
Simbir	61.587	59.543	169
Semipalatinsk	282.747	237.206	14
Saratof	42.204	41.614	151
Samara	73.739	86.652	285
Tambof	11.440	9.854	27
Tabolski	31.273	27.322	133
Tomski	16.753	13.455	28
Ufa	495.768	489.117	1396
Ural	9.605	8.688	14
Rostof	176	58	1

Toplam

1.894.136

1.654.972

Rus İhtilâli'ni müteakip Kırım Tatarları Aralık 1917'de tarihteki ilk Müslüman ve Türk demokratik parlamentosunu (Kurultay) toplayarak Kırım Demokratik Cumhuriyeti esasını ilân ettiler. Ancak bu adımlar kalıcı olamadı.

Cetvelde sayılan vilayetlerden başka Glisingoros, Odesa, Goronjta, Varşova, Kharkof, Nikolayski, Kirson, Bakü, Çariçin, Nirçinski, Habarofke, Viladivostok vilayet ve beldelerinde de Müslüman mahalleleri varsa da buralarda yaşayan Müslümanların sayısı 1861 yılı itibariyle doğru olarak bilinmemektedir. Kafkas sınırından Çin ve Kuzey Sibiryaya kadar olan geniş sahada göçebe hâlde yaşayan milyonlarca Kazak taifesinin sayıları da tam olarak bilinmemektedir.¹⁴

Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göçler Birinci Dünya Savaşı'na kadar ferdî boyutlarda da olsa devam etti. Rus İhtilâli'ni müteakip Kırım Tatarları Aralık 1917'de tarihteki ilk Müslüman ve Türk demokratik parlamentosunu (Kurultay) toplayarak Kırım Demokratik Cumhuriyeti esasını ilân ettiler. Ancak bu adımlar kalıcı olamadı. Bunu müteakip üç yıl boyunca Kırım, Bolşevik ve anti-Bolşevik (Beyaz) Rus kuvvetleri arasında

el değiştirdi. Bu kanlı arbedede yol bulabilen bazı Kırım Tatarları bu arada yine Türkiye'ye göçtüler. Kasım 1920'de Kırım kesin olarak Bolşevik yani Sovyet hâkimiyeti altına girdi. Asıl büyük felâketler de bundan sonra başladı. Sovyet politikalarının doğrudan bir neticesi olarak 1921-1922 yıllarında Sovyet Rusya'da benzeri görülmemiş bir açlık meydana geldi. Bu açlıkta bütün Sovyet Rusya'da beş milyon civarında insan öldü. Kırım yarımadası da açlığın en feci sahneleriyle yaşandığı yerlerden biriydi. Nitekim Sovyet rejiminin bütün engellemelerine rağmen açlıktan mahvolma durumuna gelmiş yaklaşık on bin Kırım Tatarı bulabildikleri deniz araçlarıyla Türkiye'ye iltica etti. Tam o günlerde Türkiye İstiklal Savaşı vermekteydi. Buna rağmen, bu mülteciler Türkiye'ye kabul ve iskân edildikleri gibi, tam da Büyük Zafer günlerinde Türkiye'den Kırım'a açlık yardımı bile gitti.¹⁵

Kırım Tatarlarından olan Yusuf Akçora, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de büyük bir siyasi örgüt kurdu.¹⁶ Bu yardımlara örnek Gazi Mustafa Kemal'in aldığı kararlar doğrultusunda şu şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin; Kırım'da kıtlıktan zarar görenler için Hilal'i Ahmer Cemiyeti İzmit şubesi 159.050 kuruşluk bilet bastırıp para toplamıştır. Bu meblağın 2600 kuruşu kesintiye

gitmiş kalanı 18 Haziran 1922 tarihinde cemiyetin hesabına yatırılarak açlık çeken Müslüman halka gönderilmiştir.¹⁷

Kırım'ın Yalta bölgesindeki Türklerin açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarını anlatan Batum şehbenderliğinden gelen ve yardım isteyen bir mektup yeni kurulan millî devlete gönderilmiştir. Yalta'daki Müslüman Türklerin ayağında çarıkları olmadığı, ot ve kabuk kaynatarak karınlarını doyurdukları, atları bile olmadığından toprağı süremedikleri çünkü sürgünler yüzünden 100-200 hanelik köylerde bile çalışacak genç kalmadığı mektupta belirtilmiştir. Hükûmet-i Millîye buradaki Müslümanların durumunu incelemiş onlara Anadolu'dan hububat ve buğday gönderilmesi için 29 Mart 1922 tarihinde karar almıştır.¹⁸ Oysa ki, bu dönemde Türkiye'de daha cumhuriyet ilan edilmemiş, savaştan çıkılmamış aynı açlığı kendisi de çekmektedir. Ama böyle bir ortamda dahi Gazi Mustafa Kemal yardım elini Kırım halkından esirgememiştir.

İstanbul'daki Kırımlılara ait okul ve binalarla ilgili 1920'li yıllarda şöyle gelişmeler olmuştur. Yeni Cumhuriyet, Kırımı Hacı Arslan Mektebi'nin bozulan borularının tamirati için gerekli meblağ ayırmıştır.¹⁹

Kırım halkının iaşe ve ibatesi sağlandıktan heyet-i millîyece karşılandıktan sonra gelenlere vatandaşlık hakkı da verilmiştir. Kırım'ın Yalta kasabasından Osmanoğlu Hasan ve ailesi Kars iline getirilerek yerleştirilmiş ve vatandaşlık verilmiştir.²⁰ Türkiye'ye Rusya'dan sürgün edilen Kırım Tatarlarından 42 hane halkı 8 Aralık 1921 tarihinde Dahiliye Vekaleti İskan Müdüriyeti Umumiyesi'nce alınan bir kararla önce Amasya'ya oradan Samsun'un Tepecik köyüne getirilmiştir. 8'i buradaki boş Ermeni ve metruk Rum evlerine yerleştirilmiştir.²¹

Kırım'dan gelenlere vatandaşlık verildikten sonra, uygun evlere yerleştirilmiş ve bunların barınma sorunlarını halleden Türk hükûmeti 3 ay süre ile hububat ve

Hükûmet-i Millîye buradaki Müslümanların durumunu incelemiş onlara Anadolu'dan hububat ve buğday gönderilmesi için 29 Mart 1922 tarihinde karar almıştır. Oysa ki, bu dönemde Türkiye'de daha cumhuriyet ilan edilmemiş, savaştan çıkılmamış aynı açlığı kendisi de çekmektedir.

**19 Şubat 1954'te
Ukrayna'nın
Rusya ile
birleşmesinin
300. yıldönümü
münasebetiyle
Devlet Başkanı
Kruşçev
tarafından Kırım
Ukrayna'ya
hediye (!) edildi.**

ekmek verilmesi için de 17 Temmuz 1922 tarihinde karar almıştır.²²

Kırım Müslümanlarının Türkiye'ye hicret ve iltica suretiyle gelmeleri üzerine 13 Mayıs 1929 tarihinde 1490/93 numaralı tezkere ile İcra Vekilleri Heyeti'nin toplantısında vatandaşlık verilmesine karar verilmiştir.²³

Ancak, yardımlarını esirgemeyen millî mücadelenin lideri Türkiye'de komünist faaliyetlere de izin vermemek için gereken tedbiri de almıştır. O dönemde Kırım'da Rus Komünist Partisi'nin etkisini yaymak üzere yayınlanan Yeni Dünya Gazetesi'nin İstanbul'daki gazete dağıtım yerlerine gönderildiği anlaşılmıştır. Komünizm propagandası yaptığı gerekçesi ile 20 Ağustos 1924'tarihinden itibaren

gazetenin Türkiye'de dağıtımını yasaklanmıştır. Kırım Derneği'nin internet sayfasında yanidunya.org.tr adresinde yayınına devam etmektedir.²⁴

Sonuç

18. yüzyıldan itibaren başlayan Kırım'ın detatarizasyonu 1944'e kadar devam etmiştir. Kitle hâlinde göçlerle vatanlarından olan Kırım halkı Sovyetlerin dağılma süreciyle tam anlamıyla topraklarına kavuşmuştur. 19 Şubat 1954'te Ukrayna'nın Rusya ile birleşmesinin 300. yıldönümü münasebetiyle Devlet Başkanı Kruşçev tarafından Kırım Ukrayna'ya hediye (!) edildi. 28 Nisan 1956'da Kırım Türkleri üzerinden sürgün kısıtlamaları kaldırıldı. Ancak onlara vatanlarına dönüşlerinde sürgün sırasında müsadere edilen mal varlıklarının iadesine izin verilmedi. Ağustos 1965'te Kırım Türklerinin vatanları Kırım'ı turist (!) olarak ziyaret etmelerine izin verildi. 5 Eylül 1967'de Kırım Türklerinin diğer Sovyet vatandaşları ile eşit haklara sahip olduğunu, ülkenin diledikleri yerinde yaşama hakları bulunduğunu belirten Af Kararnamesi'nin yayınlanması. Yalnız kararnamenin "diledikleri yerde yerleşme hakkına sahipler" hükmü pratikte uygulanmamış ve onların Kırım'da yaşamalarına yine izin verilmemiştir.

29 Ocak 1990'da Kırım Türklerinin sorunlarının çözülmesi amacıyla yeni bir Devlet Komisyonu kuruldu. 12 Şubat 1991'de Kırım Özerk Bölgesi Ukrayna'ya bağlı olarak yeniden kuruldu. 26-30 Haziran 1991'de II. Kırım Tatar Millî Kurultayı Vatan Kırım'da Akmescit'te toplandı. Kurultay'da Kırım Tatarlarını temsile yetkili en üst organ olarak 33 kişilik Kırım Tatar Millî Meclisi seçildi ve başkanlığa Mustafa

Abdülcemil Kırımoğlu getirildi. 24 Temmuz 1991’de SSCB Bakanlar Kurulu’nun “Kırım Türklerinin Kırım’a düzenli bir şekilde dönmeleri ve orada kendileri için gerekli şartların oluşturulmasının devlet garantisi altına alınması” hakkında kararnameyi kabul etti. 13 Kasım 1991’de Ukrayna Vatandaşlık Kanunu’nun Kabulü olarak tarihe geçti. 1 Aralık 1991: Ukrayna Bağımsızlık Deklarasyonu oylanarak kabul edildi. 27 Mart 1994’te Kırım’da yapılan seçimler sonrasında Kırım Tatar Millî Kurultayı’nın belirlediği, 14 Kırım Tatar Milletvekili sürgünden sonra ilk defa Kırım Parlamentosuna girdi. Bu meclis bir dernek statüsünde olup, Moldova’daki Gagavuzya gibi bir özerklik değildir. Sadece Ukrayna Parlamentosunda Kırım halkının temsil edildiği bir statüdedir. Günümüze kadar da Kırım’da soykırımın acıları silinmeye çalışılmaktadır.

- 1 Bu çalışma 10. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresinde (Kırım, 2012) sunulmuştur.
- 2 DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 3. baskı İstanbul: Küre Yayınları, s.103.
- 3 ÖKE, **Ermeni Sorunu...**, s.XII.
- 4 DUGİN, Aleksandr (2004), „ Rus Jeopolitiği; Avrasyacı Yaklaşım, 3. baskı, Küre Yayınları, GRAY Colin ve SLOAN (2003), Geoffrey Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya, ASAM Yayınları.
- 5 SAYDAM, Abdullah (1997), **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Ankara: TTK yayını, s. 24, 42, 31.
- 6 SAYDAM, age., s.1.
- 7 RUSSELL, Bertrand (1976), İktidar, çev. Mete Ergin, 2.baskı., s. 266.
- 8 FALKUS M.E. (1986), „ **Rusya’nın Endüstrileşmesi 1700-1914**, çev. Alaeddin Şenel, Ankara s. 73.
- 9 İPEK, Nedim (2006), İmparatorluktan Ulus-Devlete Göçler, Trabzon s.28. Gürcistan kilisesi hakkında bk. Saydam, age., s. 42.
- 10 KIRIMLI, Hakan **Kırım’dan Türkiye’ye Kırım Tatar Göçleri**, <http://www.kirimderneği.org.tr/>
- 11 KIRIMOĞLU, Abdülcemil Mustafa **Kırım Tatar Millî Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi**, www.kirimderneği.org.tr
- 12 BİCE, Hayati (1991), **Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler**, Ankara s. 44
- 13 İPEK, age., s. 21.
- 14 Rusya’da Müslümanlar Tatar Kavimlerinin Tarihçesi, Osmanlıcadan çev. Seyfettin Erşahin, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXV, 1996, s. 561-602, s.584.
- 15 KIRIMLI, Hakan **Kırım’dan Türkiye’ye Kırım Tatar Göçleri**, <http://www.kirimderneği.org.tr/>
- 16 “Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti” adlı örgüt, 1916’da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya’daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya’daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya’ya gitti ve bir yıl kaldı. 1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey’in kurduğu siyasi bir parti olan Millî Türk Fırkası’na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920’de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey’in eşi Müfide Ferit’in kızkardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Millî Mücadele’ye katılmak üzere Anadolu’ya geçti. Hariciye Vekâleti’nde(Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi.
- 17 **BCA, Fon Kodu:** 51..0.0.0, **Yer No:** 7.64..32..
- 18 **BCA, Dosya:**9711, **Fon Kodu:** 30..10.0.0, **Yer No:** 116.806..11
- 19 **BCA, Fon Kodu:** 180..9.0.0, **Yer No:** 242.1210..4.
- 20 **BCA, Dosya:**1-22,**Fon Kodu:** 30.18.1.1., **Yer No:** 2.24..17. 10 Aralık 1920.
- 21 **BCA, Fon Kodu:** 272..0.0.12, **Yer No:** 47.86.3.
- 22 **BCA, Dosya:**97-22, **Fon Kodu:** 30..0.18.1.1, **Yer No:** 5.16.15.
- 23 **BCA, Sayı:**8059, **Dosya:** 1/222, **Fon Kodu:** 30..18.1.2., **Yer No:** 4.31.7,
- 24 **BCA, Dosya:**86-36, **Fon Kodu:** 30..18.1.1, **Yer No:** 10.40..14.

Kaynaklar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BİÇE, Hayati (1991), Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Ankara.

GRAY, Colin – SLOAN, Geoffrey (2003), Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya, ASAM Yayınları,

DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslar arası Konumu, 3. baskı İstanbul: Küre yayınları.

DUGIN, Aleksandr (2004), Rus Jeopolitiği; Avrasyacı Yaklaşım, Küre Yayınları, 3. baskı.

ERŞAHİN, Seyfettin, Osmanlıcadan çev. (1996), Rusya'da Müslümanlar Tatar Kavimlerinin Tarihçesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXV, s. 561-602,

FALKUS, M.E., (1986), Rusya'nın Endüstrileşmesi 1700-1914, çev. Alaeddin Şenel, Ankara.

İPEK, Nedim (2006), İmparatorluktan Ulus-Devlete Göçler, Trabzon.

KIRIMLI, Hakan, **Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri**, <http://www.kirimderneği.org.tr/>

KIRIMOĞLU, Abdulcemil Mustafa Kırım Tatar Millî Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi, www.kirimderneği.org.tr

RUSSELL, Bertrand (1976), İktidar, çev. Mete Ergin, 2.baskı.

SAYDAM, Abdullah (1997), Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara: TTK yayını.